

проводити цільові рейди, головним завданням яких являється повернення до навчальних закладів дітей, які не приступили до навчання, притягнення згідно чинного законодавства до адміністративної відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють, за невиконання обов'язків по вихованню дітей.

УДК 343. 627

Бевз Л. Е.

ЗАХИСТ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З НИМИ

В статті розглянуто проблему сімейного, шкільного та сексуального насилля над дітьми, визначенні особливості та причини виникнення даної тенденції. Законодавчі акти висвітлені направлені на регулювання в українському суспільстві прав та свобод дітей.

Ключові слова дитина, суспільство, фізичне, сексуальне насилля, дитяча праця, законодавчі акти.

Захист дитинства - система практичних заходів, направлених на захист прав та інтересів дітей і підлітків, на створення нормальних умов для їх розвитку і виховання. Особливого захисту потребують діти-інваліди, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Законодавче оформлення питань захисту дитинства почалося в 20 столітті, особливо в роки 1-ої світової війни і в повоєнні роки, коли у ряді країн були сформульовані перші закони про захист і охорону дитинства.

У 2-й половині 20 століття почала формуватися міжнародна система захисту дитинства: у 1946 році засновано Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ООН) - ЮНІСЕФ; у 1989 році - Комітет ООН з прав дитини. Прийнято основні документи, що захищають права дітей: Декларація прав дитини (1959), Пекінські правила (1985), Конвенція ООН про права дитини (1989), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990).

Процес соціалізації дитини відбувається в сім'ї, що передбачає різнобічне пізнання маленькою людиною оточуючої

соціальної дійсності, оволодіння навичками індивідуальної і колективної праці, прилучення до національної і вселюдської культури. Провідним чинником у цьому процесі виступає структура сім'ї, пануюча у ній моральна атмосфера, спосіб внутрісімейного життя та його стиль, система цінностей сім'ї, взаємини її членів між собою та ставлення до інших людей, моральні ідеали, потреби, сімейні традиції тощо.

Байдужість батьків, які не задовольняють прагнення дитини до спілкування, до спільної емоційно забарвленої і значущої діяльності призводить до затримки соціального розвитку дитячої особистості, тобто гальмуванню засвоєння нею норм, правил, звичок соціальної поведінки і навіть до формування її асоціального характеру.

Сімейне виховання досить часто супроводжується покаранням. На сьогодні відомо досить широкий перелік різного роду покарань. Враховуючи дитячу психологію, покаранням для дитини може бути, наприклад, суровий погляд або жест, заборона займатися в даний момент улюбленою справою або відміна обіцяного раніше заохочення, відмова від спілкування з дитиною, прилюдне (в рамках сім'ї або колі друзів) винесення засудження дитячим діям і вчинкам, ізоляції від оточуючих, тілесні покарання.

З точки зору структури можна виділити сім'ї, де авторитарно панує один із її членів, як над дорослими так і над дітьми. Встановлюються безапеляційні і безцеремонні взаємини, в родині панує жорстокість, агресія, диктат, холодність.

Одним із різновидів інстинктивної батьківської любові є любов деспотична, що призводить до насилля над дитиною. Великий педагог В. О. Сухомлинський вважав, що основна вада деспотизму полягає в тому, що в дитині змалку перекручується уявлення про добре начало в людині, вона перестає вірити в людину і людяність. В обстановці деспотичного самодурства, дріб'язкових причіпок, постійних докорів маленька людина озлоблюється». Деспотичні методи виховання містять фізичне покарання дитини. Трапляється, що батьки карають дитину досить суворо. Крім того, що такі методи неприпустимі самі собою, слід зважити й на те, що для деяких дітей вони зовсім неможливі. Наприклад, діти з підвищеною активністю збуджуються сильніше, якщо їх вдарити. Таке покарання наносить значну шкоду їхній нервовій системі й не досягає мети, з якої воно застосоване.

Відомий американський психолог Мюррея Страус, який здійснював дослідження сексуальних проблем людей, вважає, що діти, яких батьки били або застосовували інші методи фізичного покарання, в подальшому частіше за інших мають проблеми в сексуальному житті.

У статті 26 Конституції України одним із прав людини названо право на особисту недоторканність. Відповідно до цього Сімейний кодекс України (стаття 150) вперше серед усіх законодавчих актів прямо забороняє фізичне покарання дитини. Така заборона не припинила, на жаль, відразу цього явища. Можна лише очікувати, що побиття дітей як протиправна поведінка, згодом поступиться іншим, більш гуманним методам виховного впливу. Практика показує, що тема щодо жорстокості та насилля над дитиною в сімейному оточенні тільки починає досліджуватися, підніматися на поверхню і не завжди відомо яких психологічних, моральних та фізичних страждань зазнає дитина від батьків та інших членів родини. Лише одиниці батьків несуть адміністративну та кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з дітьми.

У частині шостій статті 150 Сімейного кодексу лаконічно відтворено конвенційні норми про заборону будь-якого (економічного, фізичного, сексуального) виду експлуатації батьками своєї дитини.

В багатьох країнах світу існує соціальна проблема, узагальнивши яку Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) дав визначення поняття «діти вулиці».

В Україні це поняття виникло в середині 90 років і стало серйозною проблемою загальнодержавного значення. А вже тисячі дітей опинилися на вулиці. Вони оселилися в каналізаційних люках, підвалах, на горищах житлових будинків, навіть у контейнерах для сміття.

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти вулиці» - це неповнолітні, яким вулиця стала постійним місцем проживання». В результаті визначено нові терміни, а саме:

- безпритульні діти - діти, які не мають постійного місця проживання через втрату батьків, асоціальну поведінку дорослих у сім'ї, котрих вигнали з дому;
- бездоглядні діти - діти, які мають визначене місце проживання, але опинилися на вулиці через неспроможність батьків (опікунів) їх матеріально забезпечувати, байдуже ставлення до виховання дітей, або наявність психічних захворювань;

- діти, які самовільно залишили навчально-виховний заклад, оскільки не їх не влаштовують умови перебування в цьому закладі, чи зазнали психологічного, фізичного або сексуального насилля у інтернатних закладах;
- діти, які залишили сім'ю (зовні благополучну). Це можуть бути діти з високим рівнем конфліктності, відхиленнями у психічному розвитку;
- діти, які схильні до перебування на вулиці за психопатологічними ознаками - відторгнуті у шкільних колективах, з ознаками важковиховуваності, схильні до безцільного проведення часу через діагноз - дромоманія, тобто схильність до бродяжництва і подорожування.

Дослідження показали, що збільшення кількості «дітей вулиці», переважно це - діти шкільного віку, які потребують державного захисту, комплексу заходів щодо реабілітації та соціалізації. Як правило, такі діти обречені на самовиживання. Вони самі заробляють кошти аби прогнати, здебільшого, жебракуванням чи дрібними крадіжками та наданням сексуальних послуг. Ці діти зазнають насилля вдома та на вулиці. Вони нерегулярно харчуються, вживають спиртні напої, наркотики, вдихають токсичні речовини - клей.

З метою подолання дитячої бездоглядності та безпритульності у 90-х роках в державі було створено систему державних і недержавних закладів - притулків для дітей. За невеликий термін перебування (90 діб) медиками, педагогами, психологами проводиться робота по поверненню дітей у рідні сім'ї або передачу на виховання у сім'ї опікунів чи інтернатні заклади.

Нестача спілкування, емоційна незадоволеність, яку діти нерідко відчувають у власних родин, потреба у належності до референтної групи можуть бути частково компенсовані уважним, доброзичливим ставленням педагогів. Шкільне середовище відіграло важливу роль у становленні особистості, задоволені її духовних потреб. Комфортне почування у школі, де дитина проводить значну частину свого часу, є умовою її успішної соціалізації.

Попри всі здобутки системи освіти України, криза різних сфер життя в нашому суспільстві не оминула й школу, поглибивши, зокрема, відчуження учнів від шкільного середовища.

На самопочуття дитини в школі впливає ряд факторів, серед яких найважливіші: досягнення в навчанні й взаємини з однокласниками та вчителями.

Низька успішність породжує в дітей небажання ходити до школи, щоб не бути об'єктом критики, а то й глузування з боку вчителя, невдахою в очах однолітків.

Однією з причин некомфортного перебування дитини в шкільному середовищі є пропуски дітьми занять через небажання вчитися. Вимоги вчитися при відсутності у дитини звички працювати, навичок докладати зусиль у процесі роботи сприймаються як насильство над особистістю, викликають опір.

Жорстокість і насилля в школі - проблема, про яку довгий час не прийнято було говорити, її ніби і не існувало взагалі. Проте серед видів жорстокого поводження, які трапляються у школі, експерти і діти називають: фізичне, сексуальне і, перш за все, - психологічне насилля.

Особливо тривожним є факт жорстокого поводження з дітьми з боку вчителів. Звичайно, діти схильні дещо перебільшувати, і будь-яке зауваження можуть сприймати як прояв неповаги, приниження їхньої гідності.

Сьогодні у школі має місце конкуренція та «дідівщина», ображання молодших, грубощі, приниження, пограбування тощо. Досить частими в школі зустрічаються бійки та фізична розправа.

У ситуації, що склалася в шкільному середовищі, багато що залежить від організації правовиховної роботи в школі, від професіоналізму вчителів та психологічної служби.

Конвенція ООН про права дитини (стаття 32) визначає право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання роботи, яка може становити небезпеку для її здоров'я, перешкоджати її фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

Проблема дитячої праці виникає у разі, коли не виконується хоча б одна із шести вимог Декларації прав дитини (стаття 9), а саме:

- не дотримання належного вікового мінімуму прийняття на роботу;
- дитина приймається на роботу, шкідливу для її здоров'я;
- трудова діяльність дитини перешкоджає здобуттю освіти;
- праця негативно впливає на фізичний розвиток дитини;
- характер роботи має негативний моральний вплив на дитину;
- характер роботи перешкоджає розумовому розвитку дитини.

Трудове законодавство України демонструє жорстку регламентацію трудових відносин стосовно неповнолітніх, проте відсутній дієвий механізм захисту працюючих дітей.

Глибокі і системні перетворення на ринку праці, які відбуваються в Україні упродовж останнього десятиліття позначилися і на праці неповнолітньої молоді. Поширилася «тіньова» та неформальна діяльність, одним із критеріїв якої є відсутність трудових угод, а отже можливість займатися трудовою діяльністю тим категоріям населення, які формально не можуть бути зайнятими, але потребують трудових доходів. Передусім це стосується дітей та підлітків. Існуючий неформальний сектор економіки дає змогу використовувати дитячу працю, в тому числі працю дітей віком до 15 років, яка заборонена законом, особливо у весняно-літній сезон, чим порушуються права дітей, їх соціально-правовий захист, під сумнівом відсутність шкідливих наслідків для здоров'я.

Система «тіньового працевлаштування» здебільшого формується у приватному секторі, яку державним структурам контролювати дуже складно через відсутність механізмів нагляду за умовами праці дітей, які працюють на основі усної домовленості з роботодавцем.

Не втратила своєї актуальності і проблема сексуального насилля над дітьми: сексуальної експлуатації, дитячої проституції, сексуального збочення та розбещення дітей. Особливу значущість ці питання набули протягом останніх десятиліть, практично в усіх країнах, в тому числі і в Україні. Право сексуальної недоторканності дитини відображено в Міжнародній конвенції ООН про права дитини (стаття 34).

Сексуальну експлуатацію дітей по величині нанесених моральних, психологічних і фізичних страждань прирівнюють до катувань. Це одне із найважчих порушень прав дитини.

Слід зазначити, що діти завжди є найменш захищеною частиною будь-якого суспільства, особливо там, де відбуваються кризові процеси. З різних інформаційних джерел відомо, що за останні роки в Україні спостерігається ріст кількості вагітностей, пологів та абортів серед неповнолітніх. Катастрофічно зростає кількість хвороб, що передаються статевим шляхом серед осіб до 16 років.

Значна частина підліткових вагітностей та венеричних захворювань є наслідком сексуального насилля. При цьому офіційна статистика не володіє достовірними даними з цих питань. Перенесене в дитинстві сексуальне насильство, як правило, носить психотравмуючу дію, психологічні і соціальні наслідки якої можуть проявлятися на протязі усього подальшого життя людини.

Видатний психіатр Зигмунд Фрейд вважав, що у виникненні різних психічних розладів значна роль належить сексуальній травматизації в дитинстві.

Оскільки практика замовчування питань сексуального насилля над дітьми з боку правоохоронних органів характерна багатьом країнам світу, в Конвенції про права дитини знайшла відображення конкретна вказівка щодо необхідності участі недержавних організацій у вирішенні цих проблем.

З розвитком демократичних процесів в Україні, вперше за багато десятиліть з'явилася можливість вивчення ситуації сексуального насилля, сексуальної експлуатації та сексуальних пристрастей по відношенню до дітей і підлітків, а також створення спеціалізованих служб допомоги дітям-жертвам сексуального насилля.

Кожен конкретний випадок жорстокості і насилля над дитиною є особливий. Даний факт зумовлений неповторними характеристиками особистостей дитини, а також ситуації, в якій розгорталися події.

Незалежно від виду і характеру насильства у дітей можуть спостерігатися різні захворювання, вони можуть носити специфічний для окремого виду насильства характер: наприклад, під час фізичного насильства наявні ушкодження частин тіла і внутрішніх органів різного ступеня тяжкості. Переломи кісток. Під час сексуального насильства можуть бути захворювання, що передаються статевим шляхом та гострі і хронічні інфекції сечостатевого шляхів; психосоматичні: ожиріння чи, навпаки, різка втрата ваги. Під час емоційного (психічного) насильства нерідко бувають шкіряні висипи, алергічна патологія і т. д. Часто в дітей розвиваються такі нервово-психічні захворювання, як заїкуватість, енурез, деякі діти повторно потрапляють у відділення невідкладної допомоги з приводу випадкових травм, отруєнь.

Практично всі діти, що постраждали від жорстокого поводження і зневажливого ставлення. Пережили психічну травму, в результаті чого вони розвиваються з визначеними особистісними, емоційними і поведінковими особливостями. Що негативно впливає на їхнє подальше життя.

Державними організаціями в Україні здійснюється багато заходів з метою профілактики та подолання насилля над дітьми: створено нормативно-правове підґрунтя для розвитку закладів соціального захисту дітей, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей; проводяться спільні операції вилучення

бездоглядних і безпритульних дітей та дітей, що опинилися у надзвичайно складних умовах; проводяться різні профілактичні заходи як з дітьми, так і з батьками; у навчальних закладах введено посади практичного психолога та соціального педагога; активізується науково-дослідницька робота з вивчення явища насилля та жорстокості над дітьми.

Лише поєднання зусиль правоохоронних органів, відповідних структур виконавчої влади, які покликані стати на захист дитини, медичних і педагогічних працівників а також недержавних організацій можуть захистити дитину від насилля, надавши комплекс відповідних заходів.

In the article the problem of domestic, school and sexual violence is considered above children, determination of feature and reason of origin of this tendency. Legislative acts lighte up directed on adjusting in Ukrainian society of rights and freedoms of children.

Keywords: *a child, society, physical, sexual violence, child's labour, legislative acts.*

СПИСОК основних ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ворник Б. М. Сексуальныe насилля по отношению к детям и молодежи в Украине (ситуационный анализ). - Киев. - Изд-во Киевского центра семейного консультирования, 1997. - 51с.
2. Збірка інформаційних матеріалів та нормативно-правових актів з питань попередження насильства в сім'ї, зокрема над дітьми / Уклад. Журавель Т. В. - К.: Видавничий дім «КАЛИТА», 2005. - 88 с.
3. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. Державний комітет України у справах сім'ї та молоді. 2003.-412 с.
4. Кравченко Т. В., Трубавіна І. М. Допомога батькам у вихованні дітей: методичні рекомендації для соціальних працівників. - К.: ДЦССМ, 2004. - 100 с.
5. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні: тематична Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року. -К.: Даржавний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. - 240 с.
6. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. - К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. - 532 с.

7. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник/ За ред. проф. А. Й. Капської. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 352 с.
8. Табачник Д. Вирішення проблеми безпритульності - завдання пріоритетне // Соціальна політика. - 2003. - 29 січня. - С. І.
9. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. - М.: Наука, - 1991.-445с.

УДК 343. 627(094. 9)

Гурей Т. І.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРОТИДІЇ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ДІТЬМИ

В статті розглядаються законодавчі аспекти протидії жорсткому поведженню з дітьми в сім'ї.

Ключові слова: *сім'я, конвенції ООН про права дитини, конституція України, закон «Про попередження насильства в сім*

Не є секретом у сьогоднішньому суспільстві, що проблема насильства та жорстокого поведження з дітьми примушує говорити про себе на різних рівнях. Дослідження, що проводяться у нашій державі та за кордоном, також підтверджують надзвичайну гостроту проблеми та поширення різних форм жорстокого поведження з дітьми.

Кожен суспільний прояв в соціумі повинен бути належним чином визначений, оцінений та систематизований.

Ми спробуємо систематизувати правовий аспект такого негативного прояву, як жорстоке поведження з дітьми. Поняття «жорстоке поведження з дитиною» буде означати будь-які форми фізичного, психічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею.

Прийняття відповідної законодавчої бази у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поведження з дітьми свідчить про визнання цієї проблеми у світі. Винесення її з розряду приватної проблеми родини на державний рівень.

Міжнародна позиція щодо протидії насильству та жорсткому поведженню висловлена у ст. 3, 9 та 19 Конвенції ООН про права дити, які гласять наступне: